

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕВИХ ЮРИДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

.....

2.1. Методологія наукових досліджень у конституційному праві України

Перед тим як розглядати методологію наукових досліджень у конституційному праві України, необхідно зазначити адекватне сучасним реаліям його розуміння, із приводу чого є сенс наголошувати, що конституційне право України слід розглядати як галузь права, галузь законодавства, юридичну науку та навчальну дисципліну, що має свої предмет і метод, характеризується особливими правовими нормами, принципами, інститутами, відносинами, специфічними закономірностями правового регулювання та охорони. При цьому ми маємо визнати, що:

а) конституційне право України як галузь права – це система конституційних норм та принципів, що регулюють та охороняють найбільш важливі та загальні суспільні відносини, мають найвищу юридичну силу, забезпечуються найбільш дієвими заходами суспільного та державного впливу;

б) конституційне право як галузь законодавства – це система нормативно-правових актів, у яких закріплюються (у вигляді статей, їхніх частин, пунктів, підпунктів) конституційні норми та принципи, що регулюють та охороняють найбільш важливі та загальні суспільні відносини, мають найвищу юридичну силу, забезпечуються найбільш дієвими заходами суспільного та державного впливу;

в) конституційне право як юридична наука – це система науково обґрунтованих та підтверджених практикою теорій, концепцій, доктрин про конституційно-правову практику, конституційно-правові відносини;

г) конституційне право як навчальна дисципліна – це система знань, умінь та навиків стосовно конституційно-правових норм, принципів, інститутів, відносин, конституційно-правового регулювання та охорони загалом, які є обов'язковими до вивчення та засвоєння для здобуття фаху юриста або ж іншого суспільно значущого фаху.

Отже, можна констатувати, що конституційне право України є провідною галуззю і національного права, і вітчизняного законодавства, і, як і будь-яка інша галузь права та законодавства, воно має розглядатися і визначатися юридичною наукою та навчальною дисципліною. У зв'язку із зазначеним особливо хотілося б наголосити на тому, що у цій частині колективної монографії опрацьовуватиметься методологія дослідження конституційного права України, інших конституційно-правових явищ як юридичної науки, тобто методологія наукових досліджень у конституційному праві, яку треба відрізнити від методів конституційно-правового регулювання та охорони, про що буде зазначено згодом.

Передусім треба визнати, що для отримання об'єктивних знань про конституційне право України та його окремі явища визначальним є оптимальний вибір та застосування ефективної теорії пізнання. Системоутворюючим елементом зазначеної теорії є методологія. Але перед тим як розпочати опрацювання методології дослідження конституційного права України та його окремих реалій, хотілося б зазначити, що, переслідуючи мету системного викладення матеріалу, доцільно спочатку проаналізувати загальне розуміння поняття «методологія», її зміст, сутність, соціальне призначення, а також здійснити найбільш загальну характеристику засад, підходів, принципів та методів, які використовують у процесі здійснення будь-якого наукового дослідження.

Проблема методології надзвичайно складна, неоднозначна та недостатньо вивчена, а тому сучасні наукові джерела по-різному визначають та інтерпретують це явище. Однак, узагальнюючи різноманітні точки зору, можна дійти висновку, що у вітчизняній доктрині методологію здебільшого розглядають як вчення про методи наукового дослідження, а самі методи – як сукупність певних пізнавальних засад, прийомів, засобів, за допомогою яких здійснюється це дослідження. А тому сукупність вибраних мето-

дів, підходів, прийомів утворює відповідно упорядковану систему, що визначає у заданій послідовності їх використання з теоретичними та емпіричними матеріалами¹⁰³.

Зокрема, на підтвердження зазначеного стверджується, що «Методологія – це вчення про правила мислення при створенні науки, проведенні наукових досліджень. Під методологією науки переважно розуміють вчення про науковий метод пізнання або систему наукових принципів, на основі яких ґрунтується дослідження і здійснюється вибір засобів, прийомів і методів пізнання. Існує й інший, більш вузький погляд на методологію науки, коли вона розглядається як теоретична основа деяких спеціальних, часткових прийомів і засобів наукового пізнання, наприклад, методологія управління, методологія ціноутворення тощо, але в цьому разі доцільніше говорити про методіку пізнання і дій»¹⁰⁴.

Аналіз зазначеного дає підстави стверджувати, що методологія у найбільш широкому розумінні – це вчення про наукові засади, підходи, принципи та методи, а також вчення про те, як потрібно мислити при написанні наукового дослідження, а у вузькому – це теоретична основа, яка використовується або може бути використаною у процесі наукового пізнання. На підтвердження цього є сенс наголосити на тому, що загалом «Методологія науки (від метод і грец. λόγος – вчення) – термін, що, залежно від контексту, може сприйматися в різних значеннях: або як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці, або як вчення про методи пізнання й перетворення дійсності»¹⁰⁵. Або зазначають «Термін «методологія» в буквальному розумінні означає вчення про методи пізнання (від грец. *μολογία*) – вчення

¹⁰³ Халюк С. О. Методологічні аспекти дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 47. Т. 1. С. 40–43.

¹⁰⁴ Рассоха І. М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» для студентів 5-го курсу денної форми навчання освітнього-кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальностей 8.050106, 8.03050901 «Облік і аудит», 8.050201 «Менеджмент організацій», 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)». Харків : Харк. нац. акад. міськ. госп-ва, 2011. 76 с.

¹⁰⁵ Вікіпедія – вільна енциклопедія. Методологія науки. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Методологія_науки (дата звернення: 14.06.2018).

про методи, методики і засоби пізнання. Методологія – це схема, план розв’язку поставленого науково-дослідного завдання»¹⁰⁶.

Осмислення зазначених визначень переконує також у тому, що методологія – це не лише вчення про методи дослідження певної науки, а й про те, як реалізовувати ідеї, мету, завдання, теоретично обґрунтовані висновки, пропозиції, рекомендації, загальнопоширені знання у соціальне життя, адже дійсність включає у себе матеріальне та ідеальне, раціональне та ірраціональне, позитивне та негативне, прогресивне та регресивне, які відображаються в результатах людської діяльності – у кінцевих визначеннях, класифікаціях, узагальненнях, інститутах, матеріалах та продуктах світу техніки, політики, економіки, духовності, суспільства, держави, права тощо.

Треба погодитися також із тим, що методологія – це, насамперед, вчення про науковий метод пізнання. Ураховуючи це, доцільно проаналізувати поняття методів наукових досліджень. А тому зазначимо, що «метод (від грец. *methodos* – спосіб, метод, шлях) у найбільш загальному випадку означає спосіб досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність. Науковий метод – це спосіб пізнання явищ дійсності, їх взаємозв’язку і розвитку»¹⁰⁷. Отже, відповідно до цього визначення, можна стверджувати, що метод – це спосіб досягнення певної мети або певний інструмент, засіб, спосіб, за допомогою якого можна пізнати дійсність, її взаємозв’язок і розвиток, або «метод (шлях дослідження або пізнання, теорія, вчення) – спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об’єкта. Із розвитком науки відбувається розвиток і диференціація методів, що призводить до виникнення вчення про методи – методології»¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Зацерковний В. І., Тішасв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

¹⁰⁷ Рассоха І. М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» для студентів 5-го курсу денної форми навчання освітнього-кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальностей 8.050106, 8.03050901 «Облік і аудит», 8.050201 «Менеджмент організацій», 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)». Харків : Харк. нац. акад. міськ. госп-ва, 2011. 76 с.

¹⁰⁸ Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень : навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2010. 176 с.

Узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати, що методологія – це вчення про науково-пізнавальні засади, підходи, принципи, методи, а також про те, як потрібно мислити під час написання наукового дослідження, на основі яких воно ґрунтується і відбувається його перетворення у дійсність шляхом упровадження ідей, мети, завдань, теоретично обґрунтованих висновків, пропозицій, рекомендацій, загальнопоширених знань у соціальне життя. А метод – це спосіб пізнання явищ дійсності, їх взаємозв'язку і розвитку. Із розвитком науки відбувається розвиток і диференціація методів, що призводить до виникнення вчення про методи – методології. «Методологія, розробляючи стратегію пізнавальної та практичної діяльності, виконує такі основні функції: вона спрямовує наукові дослідження оптимальним шляхом із метою набуття нового істинного знання; регулює використання методів, прийомів, засобів у процесі пізнання та практики; узагальнює результати наукового пізнання в різних формах знання; формує загальні принципи та методи наукового дослідження»¹⁰⁹.

Зазначене дає підстави сформулювати висновок, що для забезпечення повноцінного вивчення конституційного права України та його окремих інституцій необхідним є комплексний підхід, який означає застосування всього напрацьованого арсеналу засад, підходів, принципів та методів. Саме такий комплексний підхід зумовлює положення, за якого доцільно вивчати конституційне право України та його окремі інституції шляхом пізнання його минулого, існуючого стану та перспектив розвитку. Реалізація зазначеного комплексного підходу забезпечить можливість охопити предмет або об'єкти конституційного права України у його цілісності, єдності та особливостях, внести корективи у традиційне для сучасної вітчизняної юридичної науки його визначення та розуміння.

При цьому обов'язково треба врахувати, що методологія дослідження конституційного права України та його окремих інститу-

¹⁰⁹ Дія права: інтегративний аспект : монографія / відп. ред. Н. М. Оніщенко. Київ : Юридична наука, 2010. 360 с.

тів має вибиратися з урахуванням таких чинників: 1) комплексного характеру дослідження, про що вже йшлося у попередньому абзаці; 2) необхідності характеристики конституційного права України та його окремих інститутів із погляду як юридичних, так і неюридичних, але переважно гуманітарних, наук; 3) специфічності предмета дослідження, яка пояснюється, насамперед, його глобальністю, найбільшою масштабністю, проникненням у найрізніші суспільні відносини; 4) потреби забезпечення максимальної об'єктивності та обґрунтованості результатів наукового пошуку, можливості їх різнобічного використання.

Погоджуючись із зазначеним, є всі підстави стверджувати, що «...методологія науки конституційного права – це впорядкована система взаємоузгоджених світоглядних принципів і методів, які дають змогу всебічно та комплексно дослідити юридичні властивості й якості конституційно-правових явищ, процесів і режимів, пізнати їх сутність і зміст, призначення в національній правовій системі в контексті розвитку вітчизняного конституціоналізму. При цьому, розглядаючи методологію конституційно-правових досліджень як систему, слід виділяти два її рівні методологічні принципи і, власне, безпосередньо методи конституційно-правових досліджень»¹¹⁰.

Поглиблюючи викладення методології дослідження конституційного права України та його окремих інститутів, необхідно передусім згадати найбільш значущі для нього світоглядно-філософські засади та підходи. При цьому треба погодитися з думкою, що світоглядно-філософські засади та підходи являють собою найбільш концептуальні поняття, ідеї, концепції, доктрини, теорії та власне філософські (методологічні) підходи, що визначають спрямованість, межі, напрями, зміст, сутність усіх наукових досліджень у певній сфері науки, за відповідний період часу, у конкретно визначеному суспільстві та державі. На підтвердження зазначеного доцільно навести думку М. С. Кельмана, який пропонує «...визначати підхід як комплексний алгоритм осмислення

¹¹⁰ Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. В. Л. Федоренка ; 4-е вид., перероб. і доопр. Київ : Ліра-К, 2012. 576 с.

дійсності, що виникає в результаті поєднання «фундаментальних ідей» і певних методів, тобто як специфічну єдність світоглядного, теоретичного і методичного знання, у якій головним є визначений суб'єктом пізнання порядок поєднання теорії та методу»¹¹¹. І у світлі зазначеного М. С. Кельман додає: «У структурі підходу виокремлюються три рівні: а) інструментальний, який охоплює певні стандартні процедури та методи отримання наукового знання; б) теоретико-концептуальний, на якому у формі категоріально-понятійних конструкцій формулюються базові онтологічні постулати про об'єкти правових досліджень, правила їх опису чи пояснення; в) світоглядний, який містить філософські та загальні світоглядні засади дослідження»¹¹². Беззаперечно, що світоглядно-філософські засади та підходи зумовлюють існування таких, що їм відповідають, потенційно можливих або таких, що безпосередньо реалізуються, філософських (методологічних) підходів, принципів та методів.

Таким чином, є всі підстави розрізняти у середовищі світоглядно-філософських засад та підходів світоглядні засади та філософські (методологічні) підходи. Світоглядними засадами, на яких має ґрунтуватися дослідження конституційного права України та його окремих реалій, варто визнати такі категоріально-понятійні конструкції, теорії, доктрини, засади, форми: конституціоналізму, суверенності і незалежності, демократичної, соціальної, правової держави, унітарності держави, цілісності і недоторканності території, природного права, визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю, лібералізму та гуманізму, проголошення народу носієм суверенітету й єдиним джерелом влади, поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, визнання і гарантування місцевого самоврядування, верховенства права, найвищої юри-

¹¹¹ Кельман М. С. *Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку* : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2013. 35 с.

¹¹² Кельман М. С. *Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку* : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2013. 35 с.

дичної сили та прямої дії норм Конституції України, визнання чинних міжнародних договорів частиною національного законодавства, закріплення землі основним національним багатством, гарантування політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги, законності, наявності державних символів і т. д. Світоглядні засади конституційного права України викладено, передусім, у розділі I Конституції України.

Наступним складником методології дослідження конституційного права України треба визнати філософські (методологічні) підходи, які ґрунтуються на досягненнях онтології, гносеології, аксіології, антропології, філософії та філософії права, історії, соціології, політології, психології, кібернетики, теорії систем та теорії управління тощо. Їх у сучасній науці напрацьовано досить багато, із приводу чого М. С. Кельман абсолютно вірно зазначає: «Якщо в період формування «класичної» юридичної науки Нового часу (XVII–XVIII ст.) застосовувалися лише два підходи (окрім догматичного) – порівняльно-історичний та аксіологічний, то в сучасному правознавстві, окрім них, – ще історичний, порівняльний, діяльнісний, соціологічний, інформаційний, системний, антропологічний, семіотичний, кібернетичний, синергетичний, комунікативний, організаційний, інституційний і деякі інші»¹¹³.

Для повноцінного їх розуміння та використання є сенс їх охарактеризувати, безперечно, не всі, але обов'язково ті, які найбільш часто та наочно реалізуються або можуть бути фактично втіленими у конституційному праві України як юридичній науці. Це, передусім, комплексний підхід, про який частково вже йшлося і сутність якого в логічному об'єднанні та доцільному використанні сукупності взаємозалежних та взаємопов'язаних між собою різноманітних методів, серед яких один або кілька є основними, а всі інші підпорядковуються їм та мають допоміжне значення¹¹⁴.

¹¹³ Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрямки розвитку : автореф. дис. ... докт юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2013. 35 с.

¹¹⁴ Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навчальний посібник ; 3-є вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 495 с.

Його доцільно використовувати для опрацювання власної концепції, змісту, структури, логіки викладення конституційного наукового дослідження, формулювання та викладення структурних частин наукового пошуку.

Саме за допомогою цього фундаментального підходу накопичуються знання про загальний стан предмету конституційного права України, його окремих інститутів, способи та найбільш ефективний процес регулювання та охорони суспільних відносин. Саме комплексний підхід у сучасній юридичній науці є основоположним і зумовлює вибір та використання усіх інших підходів, принципів та методів.

Є всі підстави виокремити культурологічний підхід, який дає змогу дослідити конституційне право України, його окремі інститути як культурне надбання, особливий культурно-правовий феномен¹¹⁵. У межах культурологічного підходу особливо інтенсивно мають опрацьовуватися конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, особливо культурні, їх гарантії, проблеми статусу та розвитку національної культури та культури корінних народів і національних меншин, охорони культурної спадщини, розвитку і функціонування української мови, мов національних меншин, науки, освіти, виховання тощо.

Антропологічний підхід, сутністю якого є тлумачення природи та властивостей права залежно від буття людини, її сутності та діяльності¹¹⁶, зумовлюватиме його реалізацію у процесі дослідження конституційно-правових відносин та їхніх особливостей, їхніх суб'єктів та об'єктів, підстав виникнення, зміни і припинення, конституційних правопорушень, виборів, референдумів, інших форм безпосереднього народовладдя, функціонування органів держави та місцевого самоврядування, особливо з погляду виокремлення їхніх функцій, повноважень, процесу їх реалізації, тому що це такі конституційно-правові явища, які й є буттям людини, саме у їх процесі реалізується діяльність людей та їхніх організацій.

¹¹⁵ Гайдулін О. О. Європейські парадигми праворозуміння : підручник. Київ : НУОУ ім. І. Черняхівського, 2019. С. 307–327.

¹¹⁶ Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір : монографія. Харків : Право, 2011. 552 с.

Застосування феноменологічного підходу під час дослідження конституційно-правових об'єктів, який розглядає право в контексті правової реальності, у яку суб'єкт змушений вступати у процесі спілкування з іншими учасниками правового життя¹¹⁷, матиме місце, передусім, у процесі наукового дослідження громадянства, правового статусу іноземців, осіб без громадянства, біженців, осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, особливо елементного структурування цих статусів, конституційно-правової відповідальності, виборчого та референдного процесу.

Надзвичайно актуальним для конституційного права України виявився аксіологічний (ціннісний) підхід. Останній ґрунтується на аксіології права, а отже, «аксіологія права (від грец. *aksia* – цінність і *logos* – слово, вчення) – система теоретичних понять, висновків, концепцій щодо цінності права. Цінність права – це його позитивна значущість (роль) у задоволенні потреб учасників суспільного життя. Вона формується стосовно кожної людини (особиста цінність), соціальних спільнот та об'єднань (групова цінність) і, зрештою, суспільства у цілому (загальносоціальна цінність)»¹¹⁸. А право «...є цінним, оскільки здатне внаслідок своїх змістовних і формальних властивостей задовольняти потреби, бути інструментом реалізації і погодження інтересів тощо»¹¹⁹. Саме тому осмислення, повноцінне розуміння та вміння реалізувати конституційно-правові норми та принципи є цінним, адже: по-перше, задовольняє інтереси суб'єктів конституційного права; по-друге, воно є визначальним для формування «дочірніх» по відношенню до конституційно-правових норм та принципів інших галузевих правових норм і принципів, і, по-третє, саме конституційно-правові норми та принципи є основою для інших галузевих правових норм та принципів.

¹¹⁷ Максимов С. І. Феноменологічний підхід до розуміння правової реальності. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія»*. 2009. № 2. С. 54–60.

¹¹⁸ *Юридична енциклопедія* : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. С. 74.

¹¹⁹ *Загальна теорія держави і права* : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

Отже, можна стверджувати, що конституційне право України, його окремі інститути мають осмислюватися з урахуванням того, що це визначальна, основоположна, первинна галузь права та законодавства, на підставі якої утворюються та визначаються усі інші галузі права та законодавства, забезпечується можливість існування та функціонування усіх інших правових явищ та інститутів, здійснення найбільш важливих загальнонародних та місцевих функцій. Утім, аксіологічний (ціннісний) підхід особливо наочно проявлятиметься під час розгляду поняття, гуманістичних, політичних, економічних, соціальних та духовних засад, якісних та формальних ознак конституційного ладу України.

Актуальним стосовно дослідження конституційного права України став цивілізаційний підхід, який передбачає урахування і використання досягнень різних цивілізацій, права багатьох правових сімей, держав, що характеризуються належністю до різних типів та форм, у неоднакові часові межі¹²⁰. Цивілізаційний підхід буде особливо корисним під час з'ясування генези конституційного права України, пізнання конституційно-правового розвитку, конституційного права зарубіжних країн, конституційної реформи в Україні та інших країнах, концепцій місцевого самоврядування.

Системний підхід – «...напрямок методології досліджень, який полягає у дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи»¹²¹. А отже, цей підхід передбачає розгляд конституційно-правових явищ як складних, багатоелементних, структурованих, різнорівневих, взаємопов'язаних та взаємодіючих з іншими інститутів, підсистем, що складаються з частин (елементів), зв'язки між якими утворюють відносно незмінну структуру та забезпечують його цілісність¹²². Системний підхід зумовлює запровадження у конституційний науковий пошук системно-структурного та системно-функціонального методів. На підставі саме цього підходу та

¹²⁰ Гончаревський В. Е. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український довід (1991–2009). Київ : Логос, 2011. 220 с.

¹²¹ Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі : підручник. Дніпро : НГУ, 2014. 120 с.

¹²² Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навчальний посібник. Київ : Знання, 2005. 655 с.

зазначених методів, наприклад, пропонуватимуться та обґрунтовуватимуться положення, згідно з якими елементами конституційно-правового статусу будь-якого суб'єкта (громадянина, політичної партії, органу держави та місцевого самоврядування і т. д.) можна вважати правосуб'єктність, принципи, повноваження, тобто права та обов'язки, гарантії, відповідальність. До того ж саме цей підхід та методи значною мірою визначатимуть систему функцій держави, місцевого самоврядування, окремих органів держави та місцевого самоврядування, конституції, системи місцевого самоврядування тощо¹²³. Саме за допомогою системного підходу, системно-структурного та системно-функціонального методів найбільш реально досліджувати систему конституційного права, систему конституційного законодавства, правову систему України.

Наступним методологічним підходом опрацювання конституційно-правових явищ варто визнати діяльнісний, який передбачає з'ясування та роз'яснення конституційно-правових інститутів у нерозривній єдності з діяльністю людини, визнання того факту, що всі соціальні явища пов'язані з людською діяльністю¹²⁴. Ураховуючи це, діяльнісний підхід особливо інтенсивно реалізовуватиметься під час опрацювання конституційно-правових відносин, принципів організації та діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, порядку обрання або призначення та діяльності Верховної Ради України, Президента України, органів виконавчої та судової влади, контрольно-наглядових, правоохоронних та правозахисних органів із погляду забезпечення її ефективності, наявності політичних, економічних, культурних, юридичних та інших механізмів її фактичної реальності та дієвості.

Попередньо зазначалося, що для забезпечення повноцінного вивчення конституційного права України, окремих конституційно-правових інститутів необхідним є комплексний підхід, який означає застосування не лише світоглядних засад та філо-

¹²³ Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічні підходи до його дослідження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 51–56.

¹²⁴ Гусарев С. Д. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства. *Альманах права*. 2011. Вип. 2. С. 29–33.

софських підходів, а й методологічних принципів та безпосередньо самих методів¹²⁵.

До методологічних принципів¹²⁶, які сприятимуть осмисленню конституційного права України та його окремих реалій, варто віднести:

1) принцип науковості – означає необхідність отримання об'єктивного наукового знання про предмет, що досліджується, а тому він використовуватиметься у процесі дослідження будь-якого конституційно-правового явища й особливо осмислення поняття та структури елементів, що становлять конституційно-правовий статус держави, людини і громадянина, іноземців, біженців, загалом фізичних та юридичних осіб, територіального устрою, місцевого самоврядування;

2) принцип історизму – передбачає розгляд конституційно-правових явищ, інститутів, процесів із погляду минулого, сучасного та майбутнього у їх розвитку та історичному взаємозв'язку з аналогічними в інших соціальних інституціях¹²⁷. Ураховуючи це, принцип історизму, передусім, реалізовуватиметься у процесі пізнання зародження та розвитку конституціоналізму в Україні та світі, історії конституційного розвитку України, історії української державності, історико-теоретичних засад місцевого самоврядування тощо;

3) принцип усебічності – вимагає з'ясування максимально можливої кількості ознак, рис, характеристик, властивостей, особливостей конституційно-правового явища, що досліджується, виокремлення та якісного обґрунтування його поняття, ознак, сутності, структури, елементів, взаємозв'язків та взаємодії з іншими соціальними та правовими реаліями. Саме тому цей принцип буде в основі пізнання усіх конституційно-правових інститутів, особливо

¹²⁵ Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

¹²⁶ Мінченко О. В. Юридико-лінгвістична теорія правознавства : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2020. 36 с.

¹²⁷ Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія. Київ : Юридична думка, 2008. 336 с.

конституційних засад правосуддя, статусів Конституційного Суду України, Вищої ради правосуддя, Рахункової палати, Ради національної безпеки та оборони України, прокуратури;

4) принцип об'єктивності – у процесі пізнання правових явищ зобов'язує відображати істинний стан конституційного права України та його інститутів, принципів, норм у науковому дослідженні, відтворювати його таким, яким він є реально та фактично¹²⁸. Цей принцип особливо інтенсивно реалізовуватиметься у процесі пізнання якісних та формальних ознак Української держави, властивостей Конституції України, порядку обрання або призначення та повноважень Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади, органів судової влади;

5) принцип конкретності – у конституційно-правовому дослідженні зумовлюватиме всебічний та детальний аналіз конституційно-правових норм та принципів, конституційної відповідальності, суб'єктів та об'єктів конституційно-правових відносин, виокремлення головних, суттєвих ознак, зв'язків і тенденцій їхнього розвитку, існування та функціонування;

6) принцип плюралізму – забезпечить свободу пізнавального пошуку, загалом та, насамперед, можливість вільно вибирати методологію дослідження, самостійно визначатися зі світоглядними засадами, філософськими підходами, принципами та методами осмислення та викладення конституційно-правових наукових пошуків. Він стане підґрунтям для вільного відстоювання авторської точки зору, дискусії, критики, внесення альтернативних пропозицій та рекомендацій.

Наступним складником методології осмислення конституційного права України та його інститутів є методи вивчення предмета дослідження. Але перед тим як розпочати їх характеристику, хотілося б нагадати, що метод – це спосіб пізнання явищ дійсності, їх взаємозв'язку і розвитку. Метод на відміну від предмета дослідження, який відповідає на запитання, що досліджує та чи інша

¹²⁸ Мінченко О. В. Загальнотеоретичні та методологічні засади системи юридико-лінгвістичних знань : монографія. Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. 384 с.

наука, демонструє, як саме, за допомогою яких способів, засобів і прийомів це відбувається¹²⁹.

Не вдаючись у досить давній і до цього часу однозначно не вирішений спір із приводу системи методів юридичної науки загалом та в конституційному праві України зокрема, ми вважаємо, що для повноцінного опрацювання конституційно-правового матеріалу найбільш оптимальною є їх структурована система, що включає такі підсистеми.

1. Загальнонаукові методи, до яких, насамперед, треба віднести філософські, а саме: діалектичний, метафізичний, герменевтичний і т. д. Так, діалектичний метод, або, що є більш правильним, діалектична методологія, яка базується на законах діалектики (законі переходу кількісних змін у якісні, закону єдності і боротьби протилежностей, закону заперечення заперечення)¹³⁰, зумовлюватиме всебічне вивчення конституційно-правових явищ. До того ж вона передбачає урахування їх динаміки та постійного оновлення, взаємодії з іншими соціальними системами: політикою, економікою, культурою. Саме у зв'язку з останнім можна говорити про взаємозв'язок конституційного права з політичною, економічною, соціальною та духовною системами, виокремлювати конституційні особисті, політичні, економічні, соціальні та духовні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, аналогічні їм гарантії, політичні, економічні, соціальні та духовні засади конституційного ладу, тобто такі, які існують у найбільш значущих сферах життєдіяльності суспільства, держави, окремої особи.

Дослідження конституційно-правових реалій має здійснюватися також з урахуванням таких категорій діалектики, як сутність та явище, форма і зміст, можливість і дійсність¹³¹. Наприклад, під час висвітлення системи галузі конституційного права вона має опрацьовуватися з погляду її сутності та змісту, а під час опрацювання джерел галузі конституційного права вони мають розгля-

¹²⁹ Циппеліус Р., Корнута Р. Юридична методологія : монографія. Київ : Реферат, 2004. 176 с.

¹³⁰ Ющик А. И. Диалектика права. Киев : Право Украины ; Ін Юре, 2013. Кн. 1. Ч. II. 768 с.

¹³¹ Івакін О. А. Діалектична філософія : монографія. Одеса : Юридична література, 2003. 352 с.

датися як явище та форма. Виокремлення фактичної конституції стало можливим із погляду дійсності, тому що це фактичний та реальний стан суспільних відносин, а інтерпретація юридичної конституції перебуває у сфері можливості конституцієдавця відобразити цей стан суспільних відносин.

Використання метафізичного методу, який ґрунтується на статичному, незмінному та незалежному від інших явищ осмисленні предметів, можливо забезпечити під час обґрунтування існування конституційно-правових статусів фізичних та юридичних осіб, структури конституційно-правової норми, поняття та ознак органу державної влади та місцевого самоврядування і т. д. Адже конституційно-правовий статус фізичної та юридичної особи, структура конституційно-правової норми, поняття та ознаки органу державної влади та місцевого самоврядування є стійкими, відносно стабільними, внутрішньо узгодженими та системними. Відносна стабільність дає підстави стверджувати певну статичність конституційно-правового статусу фізичної та юридичної особи, структури конституційно-правової норми, поняття та ознак органу державної влади та місцевого самоврядування.

Герменевтичний метод, із приводу якого, насамперед, хотілося б зазначити, що «західна юридична герменевтика є застосуванням у сфері права феноменолого-екзистенційної герменевтики. Герменевтика (від грец. *hermeneutikos* – тлумачення) – мистецтво розуміння, осмислення. (Гермес у грецькій міфології був посередником між богами і людьми)»¹³². Тобто сутністю цього методу є інтерпретація (тлумачення) текстів, а отже, він може бути використаний для опрацювання питань про стан та регламентацію конституційно-правових відносин у нормативно-правових актах Верховної Ради України, Президента України, органів виконавчої та судової влади, Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини тощо. Він дасть змогу з'ясувати зміст і сутність нормативно-правових актів чи положень, що викладені в наукових текстах, розкрити зміст норм права та відповідних нау-

¹³² Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін. ; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2015. 488 с.

кових положень виходячи з особливостей нормативно-правової та наукової мови. При цьому за його допомогою можуть опрацьовуватися як чинні, так і не чинні нормативно-правові акти, наукові тексти минулого та сучасності.

Історичний метод, який вимагає дослідження державно-правових явищ у тій послідовності, у якій вони виникали, розвивалися та змінювалися¹³³, як і методологічний принцип історизму, має бути спрямованим на осмислення зародження та розвитку конституціоналізму в Україні та світі, історії конституційного розвитку України, історії конституційних реформ та перетворень, історії української державності, історико-теоретичних засад місцевого самоврядування тощо.

Функціональний метод, що полягає у виявленні функцій окремих елементів певного соціального утворення, інституції, системи, статусу¹³⁴, доцільно реалізовувати у процесі пізнання функцій конституційного права України, Конституції України, органів державної влади та місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства, пам'ятаючи, що будь-яке соціальне, у тому числі конституційно-правове, утворення існує для реалізації певних функцій.

Синергетичний метод як вчення про складні, різнорівневі соціальні системи, що самоорганізуються, саморегулюються, саморозвиваються, відносно слабо детермінуються, допускають випадковість, нестабільність та непередбачуваність¹³⁵, дасть змогу зрозуміти та продемонструвати остаточну невирішеність, складність та об'єктивність абсолютної більшості конституційно-правових інститутів, наприклад таких, як конституціоналізм, конституційний лад, конституційно-правові відносини, конституційна відповідальність, демократія, народовладдя, парламентаризм і т. д.

¹³³ Лоцихін О. М. Економічна функція сучасної держави. Теоретико-правові аспекти : монографія. Київ : Юридична думка, 2008. 368 с.

¹³⁴ Лоцихін О. М. Теоретико-правові характеристики економічної функції сучасної держави : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2010. 453 с.

¹³⁵ Кривцова І. С. Методологічна роль синергетики у порівняльно-правовому пізнанні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Одеса, 2008. 20 с.

До загальнонаукових методів, які інтенсивно та плідно використовуються та реалізовуватимуться у конституційно-правових дослідженнях, належать також логічні, до яких, насамперед, треба віднести аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, абстрагування, узагальнення, порівняння тощо. Аналіз, під яким розуміють виокремлення із цілого явища, що досліджується, складових частин і вивчення їх сутності окремо¹³⁶, може мати місце, наприклад, у процесі знаходження спільних, найбільш часто вживаних ознак конституційного права, Конституції, Верховної Ради України та їх характеристики, а синтез, який є шляхом створення загального розуміння явища¹³⁷, упроваджуватиметься у процесі формування цілісного та загального визначення про ці конституційно-правові реалії.

За допомогою методу індукції, який є способом пізнання від одиничного до загального доцільно готувати визначення, вступ, висновки, узагальнення наукового дослідження, а з використанням методу дедукції, котра являє собою осмислення предмета від загального до конкретного, – формулювати розуміння окремих ознак, рис, властивостей, особливостей того конституційно-правового явища, що досліджується.

Метод абстрагування – «...один із засобів пізнання та теоретичного подання реальності у знанні. Абстрагування полягає у виділенні й розгляді деяких (а то й однієї) особливостей і прикмет предмета з тим, щоб, не зупиняючись на другорядному, зосередитися на тому, що найважливіше, з огляду на рух до поставленої мети. У широкому розумінні абстрагування є відволіканням від одиничного, випадкового, несуттєвого і виділенням загального, необхідного, суттєвого з тим, щоб спростити шлях до науково об'єктивного знання»¹³⁸. Виходячи з наведеного, можна впевнено стверджувати, що метод абстрагування використовуватиметься під час пізнання України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової та конституційної держави, принципу

¹³⁶ Словник-довідник з курсу «Філософія» / уклад. А. Г. Чичков, О. М. Башкеева, О. М. Патеріло. Дніпропетровськ : ДВНЗУДХТУ, 2014. 20 с.

¹³⁷ Гітгерс З. В. Культурологічний словник-довідник. Київ : Професіонал, 2006. 328 с.

¹³⁸ Абстрагування. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

верховенства права, лібералізму, гуманізму, розподілу влад, системи місцевого самоврядування.

Метод узагальнення – це засіб пізнання, що реалізується шляхом зведення конкретних ознак, властивостей, рис, характеристик, висновків, класифікацій в єдине ціле для дослідження закономірностей цього цілого. Отже, цей метод особливо інтенсивно має використовуватися у процесі формування визначень, висновків, пропозицій та рекомендацій, наприклад стосовно: прийняття, внесення змін та доповнень, відміни Конституції, окремих конституційних положень; проведення всеукраїнських та місцевих референдумів; обов'язку дотримуватися Конституції України; правотворчої, правореалізаційної, правоохоронної та правозахисної діяльності органів держави та місцевого самоврядування.

Метод порівняння, сутністю якого є знаходження загального, подібного, відмінного, протилежного, окремого та особливого у державно-правових явищах¹³⁹, є сенс реалізовувати у процесі підготовки будь-якого наукового дослідження, але особливо – у процесі співставлення порядку обрання або призначення, статусів, повноважень, організації роботи, нормативно-правових актів, підстав припинення повноважень вітчизняних державних органів та органів місцевого самоврядування з аналогічними в інших країнах. Особливо інтенсивно цей метод має знаходити свою реалізацію у конституційному порівняльному праві та конституційному праві зарубіжних країн.

2. Із системи спеціальних методів, які можуть бути реалізованими у конституційно-правовому науковому дослідженні, варто виділити:

– соціологічний метод, який реалізується шляхом спостереження, вивчення документів, анкетування, інтерв'ювання, соціометричного методу, соціального експерименту, у конституційному праві передбачає необхідність дослідження та використання судової практики, практики діяльності Конституційного Суду України,

¹³⁹ Кресін О. В. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII – першій третині XIX століття: компаративна концептуалізація : монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Логос, 2017. 680 с.

Вищої ради правосуддя, Європейського суду з прав людини, центральних та місцевих органів виконавчої влади тощо;

– метод моделювання, за допомогою якого відбувається опосередковане пізнання об'єкта дослідження шляхом створення його аналога¹⁴⁰, адже конструювання структури конституційно-правового статусу будь-якої фізичної чи юридичної особи здійснюється за правилами побудови ідеальної моделі, на підставі наявних структурних аналогів конституційно-правових статусів. Аналогічне можна стверджувати стосовно структури конституційно-правової норми, яка завжди є ідеальною моделлю;

– метод ідеалізації, який вимагає свідомо-вольового створення об'єктів, яких не існує у дійсності, але є їхні реальні ознаки у соціальному житті, має реалізовуватися у процесі опрацювання теорії конституціоналізму парламентаризму, соціальної, демократичної, правової держави, лібералізму та гуманізму, демократії, народовладдя інших ідеалізованих об'єктів;

– метод прогнозування, головною ознакою якого є акумуляція знань про поточний стан конституційно-правового явища та обґрунтування перспективних напрямів його подальшого розвитку, особливо ефективно може бути використаним у процесі формування висновків, визначень, узагальнень, пропозицій та рекомендацій;

– статистичний та його логічне продовження – конституційно-статистичний метод, в основі якого – збір та аналіз статистичних даних, що дає можливість порівнювати кількісні показники, прогнозувати відповідні реформи, а звідси, відпрацювати практичні рекомендації стосовно їх удосконалення. Він, насамперед, має сприяти науковим дослідженням у сфері виборчого та референдного права, парламентаризму, місцевого самоврядування, конституційної реформи.

3. Із системи власно-правових методів, які найбільш доцільно реалізувати у конституційно-правовому науковому дослідженні, варто виділити:

¹⁴⁰ Бахрушин В. Є. Математичні основи моделювання систем : навчальний посібник. Запоріжжя : Класичний приватний ун-т, 2009. 224 с. ; Єріна А. М. Статистичне моделювання та прогнозування : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2001. 170 с. ; Колодій О. А. Методологія наукового опрацювання модельних правових актів. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-теорет. конф., м. Київ, 17 листопада 2012 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 101–103.

– історико-правовий метод¹⁴¹, який разом із принципом історизму та історичним методом сприятиме осмисленню історії конституційного розвитку, історії конституціоналізму та конституції, історії становлення місцевого самоврядування, виникнення та розвитку конституційної реформи в Україні. Цей метод дасть змогу виявити та використати позитивний досвід минулого для його вдосконалення на сучасному етапі їх розвитку. Є сенс наголосити на винятковій важливості використання цього методу саме сьогодні, оскільки донедавна про певні конституційно-правові реалії не йшлося зовсім;

– порівняльно-правовий та похідний від нього метод конституційної компаративістики спільно з методом порівняння¹⁴², доцільно реалізувати в процесі осмислення конституційно-правових явищ, що існують та функціонують у багатьох країнах, закономірностей їх правової регламентації, співставлення текстів різних нормативно-правових актів, особливо конституційного рівня, на предмет закріплення статусів фізичних та юридичних осіб, типів та видів правового регулювання та охорони;

– формально-юридичний метод, який є логічним продовженням формально-логічного, у разі його реалізації дасть змогу виокремити характеристики та ознаки конституційно-правового явища, що пізнається, спосіб його регламентації у нормативно-правовому акті або актах, виявити його сутність, зміст, функції, з'ясувати соціальне призначення багатьох процесів та елементів, що пізнавалися, визначити їхні спільні та відмінні ознаки, відпрацювати їх розуміння, сформулювати визначення тощо виходячи із законів формальної логіки;

– метод правового експерименту, сутність якого полягає у практичному строковому моделюванні певної державно-правової

¹⁴¹ Шигаль Д. А. Основні елементи теорії історико-правового порівняльного методу. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», м. Харків, 20–21 листопада 2013 р. Харків : Право, 2013. С. 179–183.

¹⁴² Тихомиров О. Д. Компаративізм як підґрунтя філософії права у пост-постмодерністському контексті. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1/2012. С. 94–100 ; *Порівняльне правознавство* : підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабаша та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2012. 272 с.

або конституційно-правової інституції, ситуації або результату дії нормативно-правового акта. До речі, цей метод був реалізований не чинним сьогодні Законом України «Про державно-правовий експеримент розвитку місцевого самоврядування в місті Ірпені, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області» від 05.04.2001 № 2352-III¹⁴³. Він може бути застосованим під час експериментування та пізнання ефективності функціонування публічної влади на певній території, дослідження дії окремих нормативно-правових актів, запровадження нових виборчих систем, з'ясування сутності законодавчого, конституційного, контрольно-наглядового або ж будь-якого іншого правового процесу.

Ураховуючи все попередньо викладене, можна цілком упевнено стверджувати, що для пізнання конституційного права України та його окремих інститутів доцільно використати комплексний підхід, який передбачає поєднання низки: 1) світоглядних засад: конституціоналізму, суверенності і незалежності, демократичної, соціальної, правової держави, унітарності держави, цілісності і недоторканності території, природного права, визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю, лібералізму та гуманізму, проголошення народу носієм суверенітету й єдиним джерелом влади, поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, визнання і гарантування місцевого самоврядування, верховенства права, найвищої юридичної сили та прямої дії норм Конституції України, визнання чинних міжнародних договорів частиною національного законодавства, закріплення землі основним національним багатством, гарантування політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги, законності, наявності державних символів і т. д.; 2) філософських (методологічних) підходів: комплексного, культурологічного, антропологічного, феноменологічного, аксіологічного (ціннісного), цивілізаційного, системного, діяльнісного; 3) методологічних принципів:

¹⁴³ Конституційне право України : підручник / за ред. В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2008. 416 с.

науковості, історизму, усебічності, об'єктивності, конкретності, плюралізму; 4) методів: а) загальнонаукових: діалектичного, метафізичного, герменевтичного, історичного, функціонального, синергетичного, логічних: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, абстрагування, узагальнення, порівняння тощо; б) спеціальних: соціологічного, моделювання, ідеалізації, прогнозування, статистичного та конституційно-статистичного; в) власно-правових: історико-правового, порівняльно-правового та конституційної компаративістики, формально-юридичного та формально-логічного, правового експерименту¹⁴⁴.

Зазначений перелік світоглядних засад, філософських (методологічних) підходів, методологічних принципів, загальнонаукових, спеціальних, власно-правових методів, що реалізуються у наукових дослідженнях у конституційному праві України, не є вичерпним, оскільки методологічна основа конституційного права України є динамічною системою, що постійно поповнюється новими методологічними елементами. Цьому сприяють плюралізм у наукових дослідженнях, відсутність цензури, свобода наукової творчості, можливість вільно використовувати закордонні доктринальні, юридичні, у тому числі конституційно-правові, джерела.

На початку цієї частини колективної монографії зазначалося, що опрацьовуватиметься методологія дослідження конституційного права України як юридичної науки, тобто методологія наукових досліджень у конституційному праві України, яку треба відрізнити від методів конституційно-правового регулювання та охорони. У зв'язку з останнім хотілося б наголосити, що «...метод конституційного права, або метод конституційно-правового регулювання, – це система способів, прийомів цілеспрямованого юридичного впливу норм конституційного права на суспільні відносини, що є предметом конституційно правового регулювання»¹⁴⁵.

¹⁴⁴ Колодій О. А. Методологія дослідження конституційно-правового статусу Українського народу. Сучасна універсальна правова освіта і наука : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23 лютого 2018 р. Тернопіль : Вектор, 2018. Т. 1. 394 с.

¹⁴⁵ Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. Т. 1 / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ : Юридична думка, 2006. 554 с.

Або «...метод конституційного права України – це система форм, прийомів і способів здійснення цільового впливу конституційного права на правову поведінку або діяльність учасників суспільних відносин, які є предметом цієї галузі права. Із метою позначення дієвості методу конституційного права його ще називають методом конституційно-правового регулювання»¹⁴⁶.

Методам конституційно-правового регулювання та охорони властиві такі ознаки: 1) регулюють та охороняють найважливіші суспільні відносини; 2) мають здебільшого імперативний характер; 3) є основою для функціонування інших галузевих методів правового регулювання та охорони; 4) являють собою сукупність різноманітних способів, засобів та прийомів впливу на конституційно-правові відносини; 5) відрізняються системним характером; 6) є установчими та універсальними.

До їх системи відносять методи: 1) імперативний (субординації) та диспозитивний (координації); 2) зобов'язання, дозволу та заборони; 3) конституційного установлення прав, свобод, обов'язків та законних інтересів учасників конституційно-правових відносин; 4) конституційного унормування статусів суб'єктів конституційного права; 5) загального та локального регулювання.

¹⁴⁶ Скрипнюк О. В. Конституційне право України : підручник. Київ : Ін Юре, 2010. 672 с.